

PARMELOGIK BIRLIKLARDA ANTITEZANING TADQIQI INGLIZ O‘ZBEK TILLAR MISOLIDA

Ma’rupova Durdona Rustam qizi

Doktorant

Toshkent davlat transport universiteti

Insoniyat tarixining har bir davrida til muhim kommunikativ vosita bo‘lib kelgan. Til orqali inson o‘z fikrini ifodalaydi, bilim va tajribasini boshqalar bilan bo‘lishadi, jamiyat bilan muloqotga kirishadi. Shu bois tilshunoslik fanida til birliklarining turli jihatlarini o‘rganish, ularning strukturaviy va semantik xususiyatlarini tahlil qilish dolzarb masala hisoblanadi. Ayniqsa, badiiy va obrazli ifoda vositalarini o‘z ichiga olgan parmelogik birliklar, ya’ni maqollar, iboralar, aforizmlar tahliliga alohida e’tibor qaratilmoqda. Parmelogik birliklar xalq tafakkurining mahsuli bo‘lib, ularda xalqning qadriyatlari, urf-odatlar, axloqiy me’yorlari, hayotga bo‘lgan munosabati, madaniy-ma’naviy dunyoqarashi mujassam bo‘ladi.

Tilshunoslikda parmelogik birliklar tahlilida ularning stilistik vositalar orqali shakllanishi alohida ahamiyatga ega. Shu nuqtai nazardan, stilistik kontrast yoki qarama-qarshilikka asoslangan vositalardan biri — antiteza alohida o‘rinni egallaydi. Antiteza — bu ikki qarama-qarshi tushunchani bir kontekstda qiyoslash orqali fikrni lo‘nda, ta’sirchan va obrazli ifodalash imkonini beruvchi stilistik vosita hisoblanadi. Bu vosita, ayniqsa, parmelogik birliklar tarkibida keng qo‘llanilib, fikrning badiiy-estetik ta’sirini oshiradi, obrazlilik va semantik chuqurligini ta’minlaydi.

Har bir xalqning tilida antitezaga asoslangan maqollar, iboralar mavjud. Biroq bu vositaning har bir tildagi ifoda usuli, shakli va semantik yuki tilning ichki qonuniyatlari, xalqning mentaliteti, tarixiy va madaniy omillarga bog‘liq holda farqlanishi mumkin. Shu nuqtai nazardan, ingliz va o‘zbek tillarida antitezali parmelogik birliklarni qiyosiy o‘rganish tilshunoslik va madaniyatlararo kommunikatsiya sohalari uchun muhim ilmiy-tekshirish yo‘nalishidir. Ingliz tilidagi maqollarda ko‘pincha ratsional fikr, hayotiy tajriba va amaliy maslahatlar ustuvor bo‘lsa, o‘zbek tilidagi maqollarda esa ko‘proq axloqiy-me’yoriy qadriyatlar, tarbiyaviy va axloqiy jihatlar ilgari suriladi [1].

Antitezaning parmelogik birliklar tarkibida qo‘llanilishi fikrning kuchli, emotsional va lo‘nda ifodasini ta‘minlaydi. Masalan, o‘zbek tilida keng tarqalgan “*Yomonni yomon der, yaxshi tanir*” degan maqolda “yomon” va “yaxshi” tushunchalari qarama-qarshi ma‘noda ifodalanib, bir butun fikrni kuchli ta‘sir bilan yetkazadi. Ingliz tilidagi “*Easy come, easy go*” degan maqolda esa moddiy boylikning kelishi va ketishining qarama-qarshiligi orqali hayotiy haqiqat ifoda etiladi. Bu kabi misollar antitezaning har ikki tilda qanchalik faol va samarali ishlatilishini ko‘rsatadi [2].

Mazkur maqolada ingliz va o‘zbek tillaridagi parmelogik birliklarda antitezaning qo‘llanilishi, uning tipologiyasi, strukturaviy va semantik xususiyatlari, shuningdek, madaniyat va mentalitet bilan bog‘liq jihatlari tahlil qilinadi. Tadqiqotning dolzarbligi shundan iboratki, u til va madaniyat o‘rtasidagi uzviy aloqani ochib berish, parmelogik birliklarning milliy xususiyatlarini aniqlash, tarjima jarayonidagi muammolarni aniqlashga xizmat qiladi. Maqolada keltirilgan misollar orqali antitezaning o‘zbek va ingliz parmelogiyasidagi roli keng yoritilib, har ikki tildagi stilistik tafovutlar va o‘xshashliklar aniqlanadi.

Antiteza – bu stilistik vosita sifatida qarama-qarshi ma‘nodagi so‘z, ibora yoki fikrlarni bir matn doirasida qarama-qarshi qo‘yish orqali kuchli emotsional va estetik ta‘sir uyg‘otadi. Uning asosiy funksiyasi – kontrastli taqqoslash orqali o‘quvchi yoki tinglovchida chuqurroq tafakkur uyg‘otish va fikrni lo‘nda ifodalashdir. Antiteza odatda bir nechta komponentga asoslanadi: semantik oppozitsiya, strukturaviy parallelizm va mantiqiy contrast [3].

Parmelogik birliklar, xususan maqollar va iboralar antitezaning eng faol qo‘llaniladigan shakllaridan biridir. Chunki ular xalq donishmandligining siqilgan, umumlashtirilgan shaklida ifodasidir va ko‘p hollarda qarama-qarshi holatlarni solishtirishga asoslanadi [4].

Har bir xalqning tilida antitezaning ifodalanish usuli va semantik yuki o‘sha millatning hayot tarzi, qadriyatlari va madaniyati bilan chambarchas bog‘liq. O‘zbek maqollarida antitezalar ko‘pincha axloqiy, tarbiyaviy maqsadga yo‘naltirilgan bo‘lib, jamiyat, oila, kattaga hurmat, halollik va mehnat kabi qadriyatlar aks etadi. Ingliz maqollarida esa shaxsiy tajriba, individual qarorlar, real hayotiy muammolarni aks ettirishga urg‘u beriladi [5].

Masalan:

- O‘zbekcha: “*Otangga qarab o‘g‘il ol.*” – jamiyatdagi axloqiy normalar.

➤ Inglizcha: “*Don’t judge a book by its cover.*” – individual baholash, tashqi ko‘rinishga qarshi fikr.

Antitezali parmelogik birliklarni bir tildan boshqasiga tarjima qilishda muayyan muammolar yuzaga keladi. Sababi, har bir til va madaniyatda qarama-qarshi tushunchalar har xil aks etadi. Masalan, o‘zbek tilida “ko‘p gap – bekorlik belgisi” degan maqol mavjud bo‘lsa, ingliz tilida “*Speech is silver, silence is golden*” degan antitezali maqol bor. Har ikkisi ham so‘zlash va sukunat o‘rtasidagi kontrastni beradi, lekin madaniy asoslari farq qiladi [6].

Shuningdek, grammatik yoki fonetik parallelizmlar tarjimada yo‘qolib ketishi mumkin, bu esa maqolning obrazlilikini kamaytiradi. Shu bois tarjima jarayonida faqat lug‘aviy emas, balki pragmatik va stilistik jihatlar ham inobatga olinishi zarur.

Xulosa. Parmelogik birliklar — xalq tafakkurining siqilgan, obrazli va umumlashgan shakldagi ifodasi bo‘lib, ularda tilning estetik, emotsional va ma’naviy boyliklari mujassam bo‘ladi. Ushbu maqolada o‘rganilganidek, antiteza parmelogik birliklarda eng samarali stilistik vositalardan biri sifatida e’tirof etiladi. U fikrni lo‘nda, kuchli va ta’sirchan ifodalashga xizmat qiladi. Antitezaning bunday faol ishlatilishi uning xalq og‘zaki ijodidagi ahamiyati va kommunikativ qudratini yaqqol ko‘rsatadi.

Tahlillardan ko‘rinib turibdiki, ingliz va o‘zbek tillaridagi antitezali parmelogik birliklar ko‘plab umumiyliklarga ega bo‘lishi bilan birga, har bir til va madaniyatga xos o‘ziga xos xususiyatlarga ham ega. O‘zbek tilida antitezali maqollar ko‘proq tarbiyaviy, axloqiy-odobiy qadriyatlarni aks ettirsa, ingliz tilidagi maqollar hayotiy tajriba, realistik fikrlash va individual yondashuvni ko‘proq ifodalaydi. Bu esa har bir tilning madaniy, ijtimoiy va tarixiy asoslariga bog‘liq bo‘lgan muhim pragmatik farqlarni yuzaga chiqaradi.

Shuningdek, maqolada antitezaning semantik, strukturaviy va stilistik turlarini tahlil qilish orqali, uning qanday ko‘rinishlarda parmelogik birliklarga singdirilganini ko‘rish mumkin bo‘ldi. Tarjima jarayonida esa antitezali maqollar va iboralarni boshqa tilda adekvat ifodalash uchun nafaqat leksik tenglik, balki stilistik, kontekstual va madaniy tafovutlar ham hisobga olinishi kerakligi aniqlandi.

Xulosa qilib aytganda, antitezaning parmelogik birliklardagi qo‘llanilishi xalqning hayotga munosabati, tafakkur tarzi va estetik didining yorqin ifodasidir. Ingliz va o‘zbek tillarini qiyosiy tahlil qilish bu vositaning universal va milliy xususiyatlarini aniqlashda muhim ahamiyat kasb etadi. Kelgusida bunday

tadqiqotlar asosida boshqa tillar parmologiyasida ham antitezaning namoyon bo‘lish xususiyatlarini o‘rganish, tarjima nazariyasi va amaliy stilistikaga oid bilimlarni yanada boyitishga xizmat qiladi.

Adabiyotlar.

1. Abduazizov, A. (2007). *Tilshunoslikka kirish*. Toshkent: O‘zbekiston Milliy ensiklopediyasi nashriyoti.
2. Jo‘rayev, N. (2008). *O‘zbek tilining stilistikasi*. Toshkent: Fan nashriyoti.
3. Nurmonov, A. (2005). *O‘zbek tilining frazeologiyasi*. Toshkent: Fan nashriyoti.
4. Qurbonov, A. (2010). *O‘zbek maqollari va ularning lingvopoetik tahlili*. Toshkent: Fan nashriyoti.
5. Mamajonov, A. (1996). *O‘zbek tili frazeologizmlarining stilistik tahlili*. Toshkent: O‘qituvchi nashriyoti.
6. To‘xtayev, N. (2016). *O‘zbek maqollarining semantik-strukturaviy tahlili*. Toshkent: Akademnashr.